

Genealogia sporu o uniwersalia w kontekście epoki

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Gra edukacyjna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Piotr Abelard, *Rozprawa o pojęciach ogólnych*. Cytat za: Barbara Markiewicz, *Od filozofów jońskich do Pascala. Wybór tekstów*, Warszawa 1999, s. 122.

Genealogia sporu o uniwersalia w kontekście epoki

Źródło: Piqsels, domena publiczna.

Spór o uniwersalia może kojarzyć wam się z filozofią średniowieczną. I słusznie. Samo słowo „uniwersalia” wywodzi się z łaciny i oznacza „przedmioty ogólne”, takie jak np. człowieczeństwo. Ów filozoficzny spór nie bez przyczyny rozgorzał właśnie w średniowiecznej Europie. W opartej na wierze filozofii średniowiecza problem istnienia uniwersaliów dotyczył fundamentalnych kwestii – choćby tego, w jaki sposób Bóg stworzył świat.

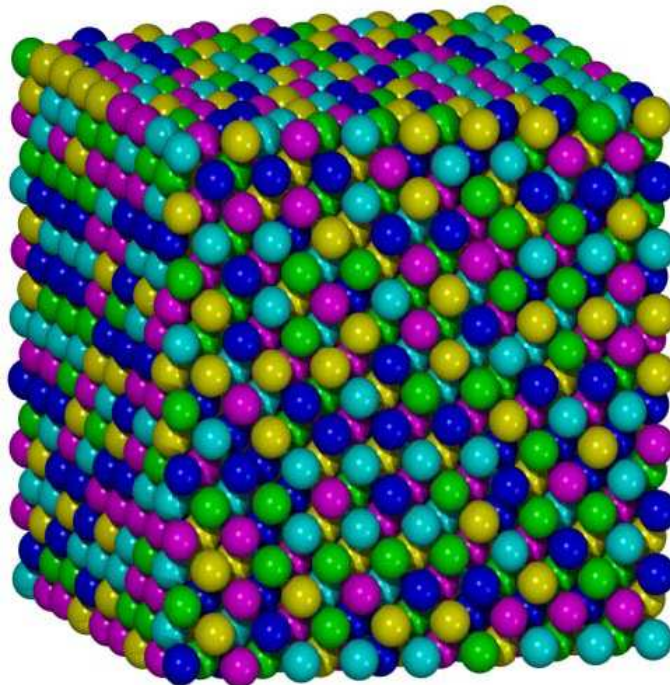
W tym materiale poznacie rodowód sporu o uniwersalia, który swoimi korzeniami sięga starożytnej Grecji. Dowiedziecie się, z jakiego powodu to zagadnienie pojawiło się w kręgu zainteresowań filozofów oraz jak się łączyło z ontologią i epistemologią starożytną.

Twoje cele

- Omówisz główne stanowiska w sporze o uniwersalia: skrajny realizm, umiarkowany realizm i nominalizm.
- Wskażesz genezę średniowiecznego sporu o uniwersalia w ontologicznych i epistemologicznych sporach filozofii starożytnej.
- Połączysz główne stanowiska w sporze o uniwersalia ze stanowiskami ontologicznymi i epistemologicznymi.

Przeczytaj

Pierwszy nurt greckiej filozofii – jońska filozofia przyrody – był w swoich poglądach ontologicznych materialistyczny. Nie był to oczywiście materializm w nowożytnym sensie tego słowa, sprowadzający przyrodę do swego rodzaju naturalnego mechanizmu. Materia była w naturalny sposób obdarzona życiem (hylozoizm) lub – jak u Anaksagorasa – związana z duchem, który ją ożywiał. Z naszego punktu widzenia istotne jest, że ta materialistyczna filozofia przyrody nie podejmowała zagadnienia uniwersaliów (przynajmniej tak nam się dzisiaj wydaje, ponieważ źródła dotyczące tego najstarszego nurtu greckiej filozofii są nieliczne). Skoro przyroda składa się z bytów materialnych, to jej poznanie odbywa się za pomocą zmysłów – [materializm](#) łączył się w filozofii greckiej z [sensualizmem](#).

Przykładem związku materializmu z sensualizmem w filozofii greckiej jest atomizm Demokryta z Abdery. Uważał on, że cała przyroda jest materialna, materia składa się zaś z identycznych, niepodzielnych cząstek – atomów. Postrzeganie zmysłowe miało polegać według niego na tym, że cząstki, będące podobiznami przedmiotów, odrywały się od nich, a następnie wędrowały do organów zmysłowych.

Źródło: Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Platonizm, czyli realizm pojęciowy

Pierwszym krytykiem koncepcji, że rzeczywistość jest ze swej natury materialna i zmysłowa, był Parmenides z Elei (540–470 p.n.e.). Przeciwwstawił jej pogląd, że natura bytu – czyli tego, co istnieje naprawdę – jest dokładnie odwrotna. Byt nie był według niego zmienny, jak otaczające nas rzeczy, lecz stały. Nie sposób go również poznać za pomocą zmysłów, lecz jedynie myślą – za pomocą rozumu.

Tropem koncepcji Parmenidesa poszedł Platon (427-347 p.n.e.), który jednak rozpoczął krytykę materialistycznej koncepcji rzeczywistości nie od **ontologii**, lecz od teorii poznania (**epistemologia**). Zwrócił on mianowicie uwagę na fakt, że przedmioty, które poznajemy, mogą być dwojakiego rodzaju – konkretne lub ogólne. Mają się one do siebie tak, jak poszczególne jednostki ludzkie do „człowieczeństwa”, czy też do gatunku, do którego wszystkie należą – słowem, do idei człowieka. Zdaniem Platona sensualizm nie potrafi odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób poznajemy owe przedmioty ogólne.

Dzięki zmysłowi wzroku mogę zaobserwować każdy z tych poszczególnych patyków. Cóż się jednak stanie, jeśli zapytam, czy patyki są równej długości? Przecież nie ma żadnego zmysłu, który pozwoliłby zaobserwować samą równość. W dodatku, zdaniem Platona, zmysły dostarczają nam niepewnej wiedzy – może się przecież zdarzyć, że dwa przedmioty podobnej długości wezmę za równe.

Źródło: domena publiczna.

Platon doszedł do przekonania, że rozum musi posiadać niezależną od doświadczenia ideę równości (**aprioryzm**). To dzięki niej człowiek może w ogóle powiedzieć: „Patyki, które widzę na zdjęciu, są równe”. Uczestniczą one bowiem w idei równości.

Jak jednak poznać owe przedmioty ogólne?

Według Platona – analogicznie do sposobu, w jaki poznajemy rzeczy konkretne. Tak jak zmysły pozwalają mi ująć bezpośrednio pewną konkretną rzecz, tak rozum może ujmować w bezpośrednim oglądzie owe przedmioty ogólne. Takie pojęcia, jak równość, miały więc według Platona swoje realne odpowiedniki w rzeczywistości

(realizm pojęciowy) – idee (to właśnie owe ogólnie istniejące w rzeczywistości byty zostały nazwane później uniwersaliami lub powszechnikami). Jak zatem widzicie, źródłem sporu o uniwersalia są zagadnienia dotyczące poznania, lecz z chwilą, gdy Platon doszedł do wniosku, że istnieje nowy rodzaj bytu – idee, problem uniwersaliów stał się kwestią ontologiczną (czy, mówiąc inaczej, metafizyczną).

Skoro idee nie istnieją w świecie rzeczy, który postrzegamy za pomocą zmysłów, musi istnieć inny, dostępny tylko rozumowi świat, w którym bytują niematerialne i wieczne idee. Mówiąc dokładniej, Platon stał na stanowisku, że świat zmysłowy jest jedynie odbiciem prawdziwej rzeczywistości, czyli świata idei (idealizm obiektywny).

Jako istoty cielesne nie mamy do tego świata dostępu. Dzięki filozofii możemy jednak przypomnieć sobie wiedzę o **ideach** (**anamneza**), którą nasza nieśmiertelna dusza posiadała w świecie idei i którą zapomniała, gdy połączyła się z ciałem. Jak widzicie, Platońska teoria poznania wyrażona jest językiem mitu. W kontekście sporu o uniwersalia istotne jest, że według Platona rozum poznaje przedmioty ogólne bezpośrednio – jak gdyby oglądał je „oczami duszy”.

Problem poznania idei przez człowieka u Platona łączył się z inspirowaną religijnymi wierzeniami pitagorejczyków i orfików koncepcją metempsychozy. Ludzkie ciało było według tej koncepcji więzieniem dla nieśmiertelnej duszy, do którego trafiła ona na skutek upadku. Po śmierci może oderwać się od ciała, wznieść się do świata umysłowego i oglądać idee. Koncepcja wędrówki dusz, która stanowiła ważną część filozofii Platona, nazywana jest metempsychozą. Obraz Pico Mirana pt. *Mystery Of Metempsychosis In The Last Years of Man*.

Źródło: Junctiontexas, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

Umiarkowany realizm Arystotelesa

Pytanie, w jaki sposób poznajemy przedmioty ogólne, jest istotne, ponieważ stanowi jedną z osi sporu między Platonem a Arystotelesem ze Stagiry (384-322 p.n.e.). Arystoteles również sądził, że przedmioty ogólne istnieją realnie, jednakże nie zgadzał się z Platonem, że są one samoistne – istnieją w świecie idei, a zatem niezależnie od jednostkowych rzeczy (z tego powodu stanowisko Platona można dookreślić, nazywając je skrajnym realizmem pojęciowym). Co więcej, to rzeczy okazują się zależne od przedmiotów ogólnych – idee są bowiem, według Platona, wzorami istniejących rzeczy.

Rozważając tę kwestię z perspektywy [logiki](#), Arystoteles zauważył, że nazwy rzeczy konkretnych łączą się z nazwami ogólnymi w sądach, np. w stwierdzeniu, że „Sokrates jest człowiekiem”. Jeżeli, zgodnie z tym, co mówi Platon, przedmiot ogólny, czyli „człowiek”, istnieje niezależnie od konkretnej rzeczy („Sokratesa”), to pojawia się pytanie, jak można je ze sobą w takim zdaniu połączyć. Odpowiedź Platona wynikała z jego ontologii – zgodnie z nią rzeczy konkretne miały uczestniczyć w ideach.

Arystoteles wykazał jednak, że taki pogląd prowadzi do konsekwencji, które są sprzeczne z założeniami teorii idei. Jeśli bowiem Sokrates uczestniczy już w idei człowieka, to jak określić inne jednostki ludzkie? Czy Arystoteles uczestniczy w jakiejś innej idei człowieka? Skrajny realizm pojęciowy, który zakłada, że przedmioty ogólne są samoistne, prowadzi do paradoksalnej sytuacji, w której musiałoby istnieć nieskończenie wiele idei danego przedmiotu. A przecież jednemu pojęciu odpowiadać ma jeden przedmiot ogólny (ten zarzut Arystotelesa wobec Platonskiej teorii idei nazywany jest argumentem trzeciego człowieka. Możesz o nim przeczytać e-materiale [Argument trzeciego człowieka](#)).

Arystoteles zaproponował własne rozwiązanie tego problemu. Przedmioty ogólne istnieją realnie, lecz nie samoistnie – związane są z przedmiotami jednostkowymi. To inna postać realizmu – umiarkowany realizm pojęciowy.

Rozstrzygnięcie Arystotelesa wiązało się z zajęciem innego stanowiska ontologicznego i [epistemologicznego](#) niż Platon. Skoro przedmioty ogólne istnieją realnie w przedmiotach konkretnych, to wszystkie [substancje](#), czyli byty jednostkowe, złożone są z elementu konkretnego (materii) oraz z tego, co ogólne (formy pojęciowej). Pogląd, że forma, czyli to, co kształtuje w materii istotę rzeczy, jest nierozzerwalnie związana z materią, nazywa się hylemorfizmem. W przeciwieństwie do skrajnego [dualizmu](#) Platona, który radykalnie oddzielał od siebie świat idei i świat rzeczy, Arystoteles był w swojej ontologii umiarkowanym dualistą.

Prawdziwe poznanie dotyczy formy, czyli tego, co ogólne. Dokonuje się jednak pośrednio poprzez poznanie zmysłowe ([empiryzm genetyczny](#)). To na podstawie pochodzących z doświadczenia danych zmysłowych rozum, za pomocą [abstrakcji](#), dochodzi do ogólnych pojęć o rzeczach. Empiryzm genetyczny nie prowadził jednak u Arystotelesa do [konceptualizmu](#). Pojęcia ogólne nie są bowiem wytworem umysłu, lecz odtwarzają realnie istniejące w substancjach powszechniki. Istniejącym realnie formom odpowiadają pojęcia ogólne mające swoje źródło w doświadczeniu.

Stoicyzm – geneza nominalizmu

Choć wśród starożytnych filozofów, którzy odnosili się do problemu istnienia przedmiotów ogólnych, przeważały opisane wyżej postaci realizmu, to w filozofii stoików można odnaleźć genezę stanowiska, które zostanie nazwane później nominalizmem. Zaprzecza ono istnieniu powszechników. Są one, wedle nominalizmu, nazwami ogólnymi, czyli

elementami języka. Język odnosi się za ich pomocą do rzeczywistości, lecz w samej rzeczywistości istnieją tylko byty jednostkowe.

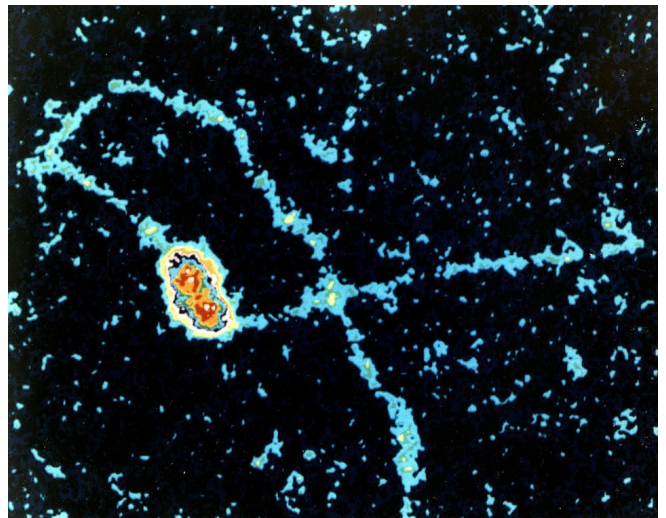
Przekonanie, że powszechniki nie istnieją, ma swoje źródło w materialistycznej ontologii stoików. Wywodziła się ona z presokratejskiej filozofii przyrody i dzieliła z nią pewne fundamentalne założenia. Pierwsze – że wszystko, co istnieje, jest boskiej natury. Drugie, że w przyrodzie panuje harmonia. Ład panujący w przyrodzie nie mógł być dziełem przypadku. Świadczył, że świat ma boską i rozumną naturę. Boskiego rozumu nie pojmowano zatem jako osobowego boga, lecz jako pewną naturalną własność przenikającą cały byt, a manifestującą się w panującej powszechnie harmonii.

Cała ta boska, rozumna i uporządkowana przyroda była zarazem, według stoików, materialna. Wyróżniali oni jednak dwa rodzaje materii. Budulcem przyrody była materia bierna.

Cała istniejąca we wszechświecie materia była przeniknięta innym rodzajem materii, którą stoicy nazywali *pneumą* (gr. *pneuma* – tchnienie). *Pneuma* ożywiała i wprawiała bierną materię w ruch oraz nadawała całości bytu ów boski i rozumny charakter, o którym już mówiliśmy. Podstawą wszystkiego, co istnieje w przyrodzie – życia, myślenia, porządku – są poruszenia wszechobecnej *pneumy*.

Ontologia stoików miała bezpośredni związek z ich teorią poznania. Z materializmem łączył się ich sensualizm, lecz poznanie zmysłowe rozumieli oni w specyficzny sposób – jako odcisk, który przedmioty zostawiają w duszy za sprawą *pneumy*. Następnie rozum poddaje te – jak powiedzielibyśmy dzisiaj – dane zmysłowe różnorodnym operacjom, dzięki którym dochodzi do pojęć ogólnych.

To właśnie owe „różnorodne operacje”, opisane przez stoików w ich logice, stanowią podstawę stanowiska, które moglibyśmy określić mianem nominalistycznego. Najważniejszą jednostką wcześniejszej logiki opracowanej przez Arystotelesa było pojęcie. Sądy stanowiły po prostu zespoły pojęć, a podstawowym zadaniem logiki było definiowanie, czyli przyporządkowywanie pojęć pojęciom coraz bardziej ogólnym w celu ujęcia istoty rzeczy.

Replikacja DNA widziana pod mikroskopem elektronowym. Pierwsi filozofowie greccy byli hylozoistami, czyli uważali, że materia jest obdarzona życiem. Pogląd ten zmienił się za sprawą Anaksagorasa, który oddzielił bierną materię od aktywnego czynnika przyrody – ducha. Rozróżnienie na duszę – czynnik życia w przyrodzie i bezkształtną, bierną materię utrzymywało się od tamtej pory aż do czasu powstania hellenistycznych systemów materialistycznych – epikureizmu i stoicyzmu. U stoików zostało ono niejako utrzymane w postaci rozróżnienia na dwa rodzaje materii: bierną oraz czynną – *pneumę*.

Źródło: domena publiczna.

Tymczasem stoicy podstawową jednostką logiki uczynili zdanie, którego najbardziej pierwotną postacią był, według nich, sąd hipotetyczny, np. „jeżeli p , to q ”.

Podczas gdy u Arystotelesa kluczową kwestią było ugruntowanie pojęć w ich realnie istniejących odpowiednikach, stoicka logika zdań nie wymagała takiego założenia. Opierała się ona bowiem na spostrzeżeniach zmysłowych. Jeśli spostrzeżenia dokonane zostały we właściwych warunkach, można było je uznać za słuszne. Sąd, który ujmował pewne spostrzeżenie jako słuszne, nazywał się sądem kataleptycznym. Z niego z kolei, na mocy opisanych przez stoików praw logicznych, możliwe było wyprowadzenie innych sądów. Mówiąc inaczej, fundamentem wiedzy ogólnej były dla stoików prawa logiczne i źródłowe postrzeżenie zmysłowe, nie zaś realnie istniejący powszechnik, do którego miałyby się odnosić.

Podsumowanie

Jeśli spojrzeć na spór o uniwersalia z perspektywy historyka filozofii, dotyczy on średniowiecza. To wtedy powstało samo pojęcie uniwersaliów oraz poszczególne stanowiska w sporze. Jednakże średniowieczna filozofia ukształtowała się w dużej mierze na fundamencie wzniesionym przez Greków. Patrząc wstecz na filozoficzne spory starożytności, można w nich odnaleźć źródło średniowiecznych koncepcji w sporze o uniwersalia – realizmu i nominalizmu.

Stoicka postać nominalizmu łączyła się z materializmem (w ontologii) i sensualizmem (w teorii poznania). Skrajny realizm pojęciowy Platona łączył się natomiast z **idealizmem obiektywnym** (w ontologii) i aprioryzmem (w teorii poznania).

Kompromisowe stanowisko zajmował Arystoteles. Jego umiarkowany dualizm w ontologii ujmował byt jako materialny (wbrew idealizmowi), lecz zarazem jako ogólny (wbrew materializmowi). W teorii poznania filozof stał na stanowisku empiryzmu genetycznego, twierdząc zarazem (wbrew sensualizmowi), że wyprowadzone z doświadczenia pojęcia ogólne mają swoje realne odpowiedniki w rzeczywistości.

Słownik

abstrakcja

(łac. *abstractio* – oddzielenie, odłączenie, oderwanie) rezultat oraz sama czynność abstrahowania, polegająca na myślowym wyodrębnianiu istotnych cech danego przedmiotu oraz pomijaniu cech nieistotnych

anamneza

(gr. *anamnesis* – przypomnienie) pojęcie z Platońskiej teorii poznania wyjaśniające, w jaki sposób człowiek zdobywa wiedzę, która nie pochodzi z poznania zmysłowego; anamneza to przypominanie sobie przez człowieka wiedzy o ideach, które jego dusza oglądała przed połączeniem się z ciałem

aprioryzm

(łac. *a priori* – z góry, uprzedzając fakty) pogląd, zgodnie z którym istnieje wiedza niezależna od doświadczenia; tu: w postaci racjonalizmu genetycznego (natywizmu), czyli stanowiska uznającego istnienie pojęć wrodzonych

dualizm

(łac. *dualis* – dotyczący dwóch, podwójny) pogląd przyjmujący istnienie dwóch niezależnych od siebie czynników; w ontologii (dualizm metafizyczny) – pogląd zakładający, że istnieją dwie zasady lub dwa składniki bytu (np. duch i materia, idee i zjawiska), a wszystko, co istnieje, jest ich przejawem

empiryzm genetyczny

(gr. *empeiros* – doświadczony) pogląd, zgodnie z którym cała wiedza pochodzi z doświadczenia

epistemologia

(gr. *episteme* – wiedza; *logos* – słowo, nauka, teoria), również: gnoseologia (gr. *gnosis* – wiedza, poznanie) lub teoria poznania – dział filozofii zajmujący się podstawowymi problemami dotyczącymi poznania, wiedzy oraz nauki

idea

(gr. *idéa* – to, co widoczne, kształt, wyobrażenie, postać, wzór, przedstawienie) u Platona: samoistny, wieczny, niezmienny, niezłożony, ogólny i doskonały byt duchowy; idee są wzorami zmiennych bytów materialnych

idealizm obiektywny

odmiana idealizmu ontologicznego, według którego realnie istnieją jedynie samoistne byty idealne (a nie materialne) lub są one niezależne od rzeczywistości materialnej, która jest ich tworem, pochodną lub przejawem; w wersji Platońskiej głosi, że świat idei istnieje niezależnie od rzeczywistości materialnej oraz że została ona ukształtowana na jego wzór

konceptualizm

(łac. *conceptus* – myśl, pojęcie, wyobrażenie) stanowisko w sporze o uniwersalia, które zakłada, że istnieją one w umyśle, tj. w pojęciach rozumianych jako zjawiska psychiczne;

jest umiarkowaną postacią nominalizmu; przeciwstawia się zarówno realizmowi (gdyż według konceptualizmu powszechniki nie istnieją realnie), jak i skrajnemu nominalizmowi, który neguje istnienie pojęć ogólnych; wedle konceptualizmu uniwersalia istnieją jako własność pojęć, a zatem stanowią część psychicznej organizacji świata

logika

(gr. *logikos* – zgodny z rozumowaniem) teoria czynności poznawczych, w szczególności procesu powstawania wiedzy naukowej; rdzeniem logiki jest logika formalna; składa się na nią klasyczny rachunek zdań, który ma swoje źródło w logice szkoły megaryjskiej i stoików, oraz rachunek kwantyfikatorów, mający swoje źródło m.in. w logice Arystotelesa

materializm

(inaczej monizm [gr. *monos* – jedyny] materialistyczny) stanowisko ontologiczne, zgodnie z którym jedynym samoistnym, realnie istniejącym bytem jest materia

ontologia

(gr. *on óntos* – byt, będące, istniejące) dział filozofii zajmujący się bytem, czyli wszystkim, co istnieje: zarówno w sensie zbioru wszystkich istniejących rzeczy, jak i poszczególniej rzeczy wyodrębnionej ze względu na swoje cechy szczególne; od XVII w. nazwa używana zamiennie ze starszym terminem *metafizyka*

sensualizm

(łac. *sensualis* – zdolny do odczuwania, zmysłowy) pogląd teoriopoznawczy, według którego źródłem wiedzy człowieka są wrażenia, dostarczane umysłowi za pomocą zmysłów

substancja

(łac. *substare* – znajdować się pod czymś) termin rozumiany różnorodnie; u Arystotelesa: byt jednostkowy i samoistny w odróżnieniu od cech, relacji; to, czemu przysługują pewne cechy, ale co nie jest cechą

Gra edukacyjna

Polecenie 1

Rozwiąż interaktywny quiz i sprawdź swoją wiedzę na temat genezy sporu o uniwersalia w kontekście epoki. Na odpowiedź na wszystkie pytania masz 5 minut. Jeżeli zdarzyło ci się popełnić błąd, po zakończonym teście sprawdź, które odpowiedzi są nieprawidłowe, i spróbuj jeszcze raz.

Test

Sprawdź swoją wiedzę

Poziom
trudności:

łatwy

Limit czasu:

4 min

Twój ostatni
wynik:

-

Uruchom

Polecenie 2

Ułóż pytanie quizowe na temat uniwersaliów i daj je do rozwiązania innym uczniom.

Question: ...

- a. ...
- b. ...
- c. ...
- d. ...

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Uporządkuj elementy tabeli dotyczącej starożytnych stanowisk w sporze o uniwersalia.

Skrajny realizm pojęciowy, Umiarkowany realizm pojęciowy, Nominalizm

Stanowisko	Przedstawiciele	Opis
Skrajny realizm pojęciowy		
Umiarkowany realizm pojęciowy		
Nominalizm		

Ćwiczenie 2

Podziel wymienione pojęcia na te, które dotyczą ontologii, i te, które dotyczą teorii poznania.

ontologia

teoria poznania

- materializm
- hylozoizm
- realizm pojęciowy
- aprioryzm
- empiryzm genetyczny
- sensualizm
- idealizm obiektywny

Ćwiczenie 3

Połącz stanowiska w sporze o uniwersalia z poglądami ontologicznymi i epistemologicznymi, z którymi wiązały się one w filozofii starożytnej.

Skrajny realizm pojęciowy, Nominalizm

Stanowisko w sporze o uniwersalia	Ontologia	Epistemologia
Skrajny realizm pojęciowy		
Nominalizm		

Ćwiczenie 4

Zdecyduj, które z poniższych twierdzeń są prawdziwe, a które fałszywe.

Twierdzenie	Prawda	Fałsz
Realizm pojęciowy i nominalizm to dwa stanowiska w sporze o to, czy pojęcia ogólne istnieją w ludzkim umyśle.	☐	☐
W filozofii starożytnej można odnaleźć przedstawicieli zarówno realizmu pojęciowego, jak i nominalizmu.	☐	☐
Nominalizm stoików wynikał przede wszystkim z ich poglądów etycznych.	☐	☐
Starożytna filozofia była w przeważającej części nominalistyczna.	☐	☐

Ćwiczenie 5

Wyjaśnij, na czym polega główna różnica między skrajnym a umiarkowanym realizmem pojęciowym.

Ćwiczenie 6

Wyjaśnij, dlaczego nominalizm łączy się z sensualizmem.

Przeczytaj fragment tekstu i wykonaj polecenia.

((Piotr Abelard

Rozprawa o pojęciach ogólnych

[Pojęcie] nie potrzebuje także realnie istniejących przedmiotów, ponieważ umysł równie dobrze potrafi wytworzyć sobie ideę rzeczy istniejących, jak i nieistniejących, materialnych, jak i niematerialnych, przeszłych przez przypomnienie, przyszłych przez przewidywanie. Niekiedy może zmyślić nawet ideę rzeczy nigdy niespotykanych, jak na przykład centaury, chimery, latające smoki, syreny i wiele innych dziwów.

Źródło: Piotr Abelard, *Rozprawa o pojęciach ogólnych*. Cytat za: Barbara Markiewicz, *Od filozofów jońskich do Pascala. Wybór tekstów*, Warszawa 1999, s. 122.

a) Jakie stanowisko w sporze o uniwersalia jest reprezentowane w tym fragmencie?

☐ nominalizm

☐ realizm pojęciowy

b) Platon dowodził, że aby mogła istnieć wiedza ogólna o rzeczywistości, przedmioty ogólnie muszą istnieć realnie. Opierając się na tekście źródłowym, sformułuj kontrargument.

B. Opisz, w jaki sposób mogłaby odeprzeć argumenty Abelarda osoba prezentująca odmienne stanowisko?

Ćwiczenie 8

Zajmij stanowisko w sporze o uniwersalia i przedstaw dwa argumenty odwołujące się do poglądów starożytnych filozofów.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Genealogia sporu o uniwersalia w kontekście epoki

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

XI. Początki filozoficznej teologii. Uczeń:

2) wyjaśnia wpływ filozofii starożytnej na formowanie się teologii i filozofii chrześcijańskiej;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

3. Wybrane spory metafizyczne (ontologiczne). Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

1) o stosunek rzeczy do umysłu (realizm – idealizm);

5) o uniwersalia lub powszechniki (nominalizm – platonizm).

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne (językiem ucznia):

- Omówisz główne stanowiska w sporze o uniwersalia: skrajny realizm, umiarkowany realizm i nominalizm.
- Wskażesz genezę średniowiecznego sporu o uniwersalia w ontologicznych i epistemologicznych sporach filozofii starożytnej.
- Połączysz główne stanowiska w sporze o uniwersalia ze stanowiskami ontologicznymi i epistemologicznymi.

Cele operacyjne. Uczeń:

- omawia główne stanowiska w sporze o uniwersalia: skrajny realizm, umiarkowany realizm i nominalizm;
- wskazuje genezę średniowiecznego sporu o uniwersalia w ontologicznych i epistemologicznych sporach filozofii starożytnej;
- łączy główne stanowiska w sporze o uniwersalia ze stanowiskami ontologicznymi i epistemologicznymi.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- gra dydaktyczna;
- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Genealogia sporu o uniwersalia w kontekście epoki”. Prosi uczestników zajęć o rozwiązanie ćwiczeń nr 1-4 z sekcji „Sprawdź się” na podstawie treści w zakładce „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Prowadzący zajęcia loguje się na platformie. Na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika wyświetla temat lekcji, następnie omawia cel zajęć i informuje uczniów o ich

planowanym przebiegu. Wspólnie z uczniami ustala kryteria sukcesu.

2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel, za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji i na tej podstawie dobiera uczniów w pary. Prosi o przygotowanie pytań związanych z wyświetlonym tematem zajęć i udostępnionym przed zajęciami e-materiałem. Czego uczniowie chcą się dowiedzieć? Co ich interesuje w związku z zakresem lekcji? Omówienie pytań przygotowanych przez uczniów, dyskusja wstępna.

Faza realizacyjna:

1. **Mapa myśli.** Nauczyciel zapisuje na tablicy hasło związane z tematem zajęć: *uniwersalia*. Uczniowie podają swoje pomysły, a wyznaczony moderator zapisuje je na tablicy w formie mapy myśli, której centralnym punktem jest podane hasło. Po zapisaniu propozycji uczniowie samodzielnie weryfikują powstałe schematy. Następnie nauczyciel uzupełnia wypowiedzi uczniów, jeśli jest to konieczne.
2. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Nauczyciel wyświetla treść ćwiczenia nr 5. Uczniowie rozwiązują je indywidualnie, a następnie omawiają odpowiedzi na forum klasy.
3. Uczniowie wykonują indywidualnie ćwiczenie nr 6, a następnie porównują swoje odpowiedzi z koleżanką lub kolegą z ławki.
4. Ostatnią partię ćwiczeń (nr 7-8) uczniowie wykonują wspólnie i omawiają je razem z nauczycielem.

Faza podsumowująca:

1. Na zakończenie nauczyciel dokonuje oceny pracy wylosowanej grupy. Prosi o samoocenę uczniów dotyczącą współpracy w zespole oraz wykonanego zadania. Dokonuje oceny pracy wybranych uczniów.
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Zaproponuj inne materiały źródłowe do lekcji. Uzasadnij swój wybór i przygotuj streszczenie wybranego tekstu
2. Wybierz i opisz jeden przykład (z literatury, teatru, kina lub sztuk pięknych), który może być ilustracją do wybranego przez ciebie pojęcia ze słownika.

Materiały pomocnicze:

- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, Warszawa 2005.
- Brudnik E., *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie: przewodnik po metodach aktywizujących*, Warszawa 2010.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Gra edukacyjna” do podsumowania lekcji.